

czas otwarcia IX Zwyczajnego Synodu Biskupów poświęconego życiu konsekrowanemu – dzisiaj także należałoby oczekiwać od osób konsekrowanych, a mianowicie nieustannego wychodzenia wraz z całym Kościołem naprzeciw człowiekowi współczesnemu, borykającemu się z różnorodnymi trudnościami.

Monograficzne opracowanie działalności zakonodawczej o. Koźmińskiego stanowi nie tylko inspirację prawną dla powstających nowych instytutów zakonnych, ale i jest dowodem otwartości Kościoła na rodzące się ustawicznie, pod wpływem Ducha Świętego, nowe formy życia konsekrowanego, które jednak, po właściwym rozeznaniu i poznaniu charyzmatów ich założycieli, wymagają zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej (kan. 605 KPK/83).

ks. Marek Stokłosa SCJ

Ks. HENRYK SEWERYNIAK, *Teologia fundamentalna*, Warszawa 2010, t. 1, ss. 520, t. 2, ss. 380.

W Wydawnictwie „Więź”, w serii podręcznikowej, ukazała się książka ks. Henryka Seweryniaka pt. *Teologia fundamentalna*. Książka jest poszerzonym i przebudowanym opracowaniem teologii fundamentalnej dokonany przez tego autora przed dziesięciu laty.

Autor jest teologiem fundamentalnym, profesorem doktorem habilitowanym, obecnie kierownikiem Katedry Eklezjologii i Prakseologii Apologijnej na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz kierownikiem Sekcji Teologii Fundamentalnej tej uczelni. Jest również członkiem Komitetu Nauk Teologicznych PAN. To twórczy i oryginalny teolog, który potrafi wytyczać własną ścieżkę naukową.

Jak już zaznaczono, publikacja jest podręcznikiem z zakresu teologii fundamentalnej, dlatego omawia przede wszystkim zagadnienie objawienia chrześcijańskiego, które dokonało się w Jezusie Chrystusie (t. 1), oraz teologię Kościoła, który służy przekazywaniu tego Objawienia (t. 2).

Tom pierwszy podzielony jest na dwie części. W pierwszej omówiona została teoria teologii fundamentalnej oraz nauka Kościoła o Objawieniu z uwzględnieniem kontekstu nowożytności. Część druga omawia zagadnienia z chrystologii fundamentalnej. Z kolei tom drugi zawiera trzecią część problematyki teologiczno-fundamentalnej, która poświęcona jest eklezjologii fundamentalnej.

W części pierwszej omówione są takie zagadnienia jak: historia i problematyka teologii fundamentalnej, wiara chrześcijańska w kontekście nowożytności, *homo capax Dei*, wiara, wiarygodność oraz objawienie Boże.

Część druga zawiera tematy: przegląd i krytyka pozakościelnych wizerunków Jezusa Chrystusa, starożytne źródła niechrześcijańskie o Jezusie Chrystusie, źródła archeologiczne o Jezusie Chrystusie i genezie chrześcijaństwa, zagadnienie historyczności pierwotnych świadectw chrześcijańskich, Boska tożsamość Jezusa Chrystusa w wydarzeniach i relacjach Jego ziemskiego życia, krzyż jako znak wiarygodności chrześcijańskiej, krzyż i cierpienie w świecie, wiarygodność zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, tytuły popaschalne jako elementy wczesnochrześcijańskiego wyznania wiary.

W części trzeciej zawarte są następujące zagadnienia: modele uzasadniania wiarygodności Kościoła i znaki jego autentyczności, Chrystusowe korzenie Kościoła, Dwunastu – fundament struktury Kościoła i sukcesji apostoelskiej, prymat jako fundament struktury Kościoła i sukcesji piętrowej, odpowiedzialność Kościoła za prawdę, nieomyślność Kościoła i jego urzędu nauczycielskiego, cuda i objawienia prywatne – nadzwyczajne znaki trwania objawienia Chrystusowego w Kościele, wiarygodność Kościoła w świecie demokracji, ekonomii i kultury, nauki matematyczno-przyrodnicze i wiara na przykładzie stosunku do ewolucji, Kościół i świat religii dzisiaj; zakończenie: istota chrześcijaństwa, oraz ćwiczenia, bibliografia, wykaz skrótów, indeks rzeczowy, indeks osób.

Jak przystało na tego typu pozycję, jest ona napisana językiem naukowym. Pomimo jednak naukowego charakteru treści podane są w sposób jasny i przystępny. Nie mamy tu do czynienia z jakimś przekazem hermetycznym, zrozumiałym jedynie dla wąskiego grona za-

awansowanych teologów. Przeciwnie, sposób przekazu zastosowany w książce sprawia, że nie zawsze najłatwiejsze treści dotyczące chociażby współczesnego kontekstu wiary, pojęcia Objawienia czy zagadnień chrystologicznych stają się przystępne dla wnikliwego czytelnika, który niekoniecznie musi posiadać teologiczne przygotowanie.

Jeśli chodzi o kompozycję podręcznika – trzeba przyznać, że jest on lepiej dopracowany niż w poprzednim wydaniu (mam na myśli książkę *Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna*). W nowym podręczniku dzięki zastosowaniu czterostopniowej hierarchii zagadnień oraz wprowadzeniu numeracji rozdziałów i podrozdziałów układ treści jest bardziej uporządkowany, a przez to poruszanie się po niej jest łatwiejsze. Dokonano również bardziej precyzyjnego układu zagadnień wobec siebie. Na przykład w poprzednim wydaniu poszczególne elementy boskiej tożsamości Jezusa Chrystusa (np. Boska tożsamość osoby Jezusa Chrystusa – relacja z Bogiem, Boska tożsamość osoby Jezusa Chrystusa w Jego relacjach z ludźmi, elementy samookreślenia Jezusa w orędziu o królestwie Bożym itd.) potraktowano na jednym poziomie z pozakościelnymi wizerunkami Jezusa, źródłami niechrześcijańskimi na Jego temat czy pierwotnymi świadectwami chrześcijańskimi. W obecnym wydaniu (jak też w *Apologii pokolenia JP II*) zagadnienia te (np. synowska relacja z Ojcem, styl działalności nauczycielskiej, Boska świadomość początku, nauczanie o królestwie itd.) zostały umieszczone w jednym rozdziale pt. *Boska tożsamość Jezusa Chrystusa w wydarzeniach i relacjach Jego ziemskiego życia*, co ustawia te zagadnienia na właściwym poziomie w stosunku do innych rozdziałów.

Dużą zaletą obecnego wydania są zamieszczone na końcu drugiego tomu indeksy – rzeczowy i osobowy. Będą one zapewne wielką pomocą dla wszystkich korzystających z tej publikacji.

Podczas przeglądania podręcznika pojawiają się jednak pewne pytania i wątpliwości. Czy np. rozdział o historyczności Ewangelii nie jest zbyt rozbudowany? Jest to przecież zagadnienie typowo biblijne. Czy nie można zatem potraktować go bardziej schematycznie, szczególnie pozostawiając naukom biblijnym? Rodzi się też pytanie, czy zagadnienie pt. *Krzyż i cierpienie w świecie*, samo w sobie bardzo ważne, wobec którego również teologia fundamentalna nie może przejść

obojętnie, winno być umieszczone w tym samym szeregu zagadnień, które zasadniczo odnoszą się przede wszystkim do osoby Chrystusa i stanowią pewien tok uzasadniania Jego Boskiej tożsamości. Być może trafniej byłoby potraktować to zagadnienie jako kwestię dodatkową albo też jako jeden z podpunktów w rozdziale pt. *Krzyż jako znak wiarygodności chrześcijańskiej*.

W stosunku do poprzedniego wydania (*Świadectwo i sens*) trzeba zauważyć, że zagadnienie dotyczące istoty chrześcijaństwa, które umieszczone było w pierwszej części tamtego podręcznika, teraz (jak również w *Apologii pokolenia JP II*) zostało potraktowane jako podsumowanie i zakończenie całego podręcznika. Zapewne jest to zabieg logicznie uzasadniony. Budzi się jednak obawa, czy przy tym układzie to ważne zagadnienie nie zejdzie na margines.

Również ćwiczenia do wykładów w obecnym wydaniu zostały przesunięte na koniec podręcznika, bez przyporządkowania do poszczególnych rozdziałów. Był to zapewne zabieg w jakiś sposób uzasadniony. Miejmy nadzieję, że takie usytuowanie ćwiczeń nie spowoduje, że cenny materiał tam zawarty może zostać pominięty.

Trochę szkoda, że obecne wydanie pozbawione zostało przypisów pod tekstem. Była to jednak cenna pomoc dla wszystkich, którzy byli zainteresowani precyzyjnym opisem źródeł, tym bardziej że autor prezentuje bardzo bogatą znajomość literatury przedmiotu.

Książka przedstawia wysoką wartość od strony merytorycznej. Nawet pobieżna lektura tej pozycji wskazuje, że mamy tu do czynienia z autorem o wyjątkowej erudycji, szerokości spojrzenia, wykraczającej daleko poza klasyczne opracowania. Niniejsza pozycja w porównaniu z podręcznikami wcześniejszymi tego autora jest mocno zmodyfikowana, wiele zagadnień zostało przepracowanych (np. *Wiara chrześcijańska w kontekście nowożytności*), poszerzonych czy dodanych (np. w cz. II: *Krzyż i cierpienie w świecie*, w cz. III: *Wiarygodność Kościoła w świecie demokracji, ekonomii i kultury*, *Nauki matematyczno-przyrodnicze i wiara na przykładzie stosunku do ewolucji* oraz *Kościół i świat religii dzisiaj*).

Poza tym publikacja jest uzupełniona o zagadnienia bardzo aktualne (np. paragraf *Wobec trendów współczesności* w rozdziale poświę-

conym nowożytnemu kontekstowi wiary), ale też oparta na źródłach bardzo aktualnych (w literaturze znajdujemy sporo pozycji wydanych po 2000 roku; stosunkowo często jest również cytowany obecny papież Benedykt XVI). Bogactwo i dogłębność opracowania poszczególnych zagadnień, zarówno z części metodologicznej, chrystologii, jak i eklezjologii z pewnością daleko wykracza poza zwyczajny materiał wykładowy.

Wypada przypomnieć, że autor ma na swoim koncie już kilka pozycji, które stanowiły pomoc dla studentów i wykładowców teologii fundamentalnej oraz osób zainteresowanych tą dziedziną teologiczną. Należą do nich: *Święty Kościół powszedni*, Warszawa 1996; *Tajemnica Jezusa*, Warszawa 2001, *Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna*, Płock 2001, *Apologia pokolenia JP II*, Płock 2006. Jak już zaznaczano, niniejszy podręcznik nie jest zwykłym retuszem poprzednich publikacji. Można w nim dostrzec nowość ujęcia dotychczasowych zagadnień, uzupełnienie o nowe kwestie oraz pewne zmiany w kompozycji podręcznika. Wszystko to daje nam nową, godną jak największej uwagi pozycję, po którą winni sięgnąć wszyscy żywo zainteresowani problematyką teologii fundamentalnej. Nawet jeśli są dobrze zorientowani w materii tej dziedziny, to i tak w publikacji tej winni znaleźć nowe inspiracje i ujęcia.

Zwróćmy jeszcze uwagę na tę publikację od strony wydawniczej. Trzeba przyznać, że tutaj książka wypada dość skromnie: w miękkiej oprawie, blok jest klejony. Wydanie jest w dwóch oddzielnych tomach. Z jednej strony jest to zaleta, ponieważ zwykle i tak korzysta się najpierw z jednego traktatu (np. chrystologii), a potem przechodzi się do kolejnego (eklezjologii). Słabość wydania w dwóch tomach ujawnia się w momencie, gdy chcemy skorzystać z ćwiczeń, literatury czy zwłaszcza indeksów. Wówczas musimy sięgnąć do tomu drugiego, a zatem trzeba go mieć zawsze pod ręką razem z pierwszym tomem i wówczas sens wydania w dwóch tomach staje pod znakiem zapytania. Trzeba przyznać, że poprzednie wydanie podręcznika (*Świadectwo i sens*) od tej strony było starannie wykonane.

Jakość wydania wpływa dość istotnie na cenę książki, i tu trzeba przyznać, że nie jest ona zbyt wygórowana, jak na pozycję naukową.

W sprzedaży detalicznej nie powinna przekroczyć 49 złotych za obydwa tomy.

Wypadałoby w recenzji wskazać choć niewielkie mankamenty. Spróbujmy zatem takie wymienić. Odnośnie do treści: wydaje się, że rozdział poświęcony wierze w kontekście współczesności (cz. I, r. II) można by uzupełnić o zagadnienie ideologii faszystowskiej (obok komunizmu), ponieważ odcisnęła ona mocno swoje piętno na historii współczesnej Europy i świata. W publikacji (podobnie jak w *Apologii pokolenia JP II*) zagadnienie weryfikacji cudu zostało przesunięte do eklezjologii. Zapewne jest to zabieg uzasadniony, gdyż weryfikacja dotyczy cudów dokonujących się współcześnie. Trzeba jednak przyznać, że dotychczas było to zagadnienie dość mocno związane z samą teologią cudu. Czy zatem nie nastąpiło tutaj nieco sztuczne oddzielenie tych zagadnień?

Pewne zastanowienie budzi tytuł części pierwszej: *Teoria teologii fundamentalnej i nauki Kościoła o Objawieniu w kontekście współczesności*. Być może miał on brzmieć nieco inaczej: *Teoria teologii fundamentalnej i nauka Kościoła o Objawieniu w kontekście współczesności*. Może wkraść się błąd literowy?

Wątpliwości budzi też tytuł jednego z paragrafów w rozdziale II części II. Chodzi mianowicie o sformułowanie tytułu punktu 3 tego rozdziału: *Śmierć Jezusa w wigilię Paschy według Talmudu (I w.)*. Tytuły pozostałych punktów tego rozdziału są nazwami poszczególnych źródeł niechrześcijańskich (*Dawne dzieje Izraela, List 96, Roczniki, Żywy cezarów*). W tym jednym wypadku nazwa paragrafu jest opisem treści, a nie źródła. Drobną niekonsekwencją.

Można się zastanawiać nad poprawnością używania terminów w paragrafie dotyczącym starożytności odpisów (cz. I, r. IV, 10.1). Jest tam mowa najpierw o papirusach (w znaczeniu zwojów z papirusu), a następnie o kodeksach (w znaczeniu ksiąg z pergaminu). Może precyzyjniej byłoby mówić o zwojach papirusowych oraz o kodeksach pergaminowych. Chodzi tylko o to, by nie mieszać materiału (papirusu czy pergaminu) z formą, jaką tworzy (zwoj czy kodeks).

To tylko drobne spostrzeżenia, zapewne drugoplanowe wobec imponującego kompendium wiedzy na temat Objawienia i jego przekazy-

wania w Kościele. Można tylko wyrazić nadzieję, że to nowe wydanie podręcznika ks. prof. Seweryniaka spotka się z jak najlepszym przyjęciem czytelników i będzie lekturą przynoszącą pożytek nie tylko wykładowcom i studentom teologii, ale wszystkim, którzy poszukują uzasadnienia swojej wiary w Chrystusa.

ks. Dariusz Salamon SCJ

LUCIA ABIGNENTE, *Przeszłość i teraźniejszość – historia jedności. Studium o duchowości Ruchu Focolari*, Lublin 2010, ss. 334.

W bogatej historii Kościoła kształtowanej pod natchnieniem Ducha Świętego powstawały różnorodne bractwa, sodalicje, grupy, wspólnoty i stowarzyszenia, będące przejawem duchowych potrzeb wiernych świeckich. Ukierunkowane na pogłębienie relacji z Bogiem, zjednoczenie z Nim, a także na ożywienie relacji międzyludzkich w łonie Kościoła i szeroko rozumianym świecie, żyły właściwą sobie duchowością inspirowaną otrzymanym charyzmatem. Dynamiczny rozwój zrzeszeń laikatu i ruchów kościelnych jest widoczny zwłaszcza w minionym wieku, a szczególnie po II Soborze Watykańskim. Ich znaczenie i rolę akcentował w swoim nauczaniu błogosławiony papież Jan Paweł II (m.in. w Adhortacji apostolskiej *Christifideles laici*), mówiąc o „wiośnie Ducha Świętego”, a obecnie także jego następca papież Benedykt XVI. Ruchy katolickie świadczą o wymiarze charyzmatycznym Kościoła, nie kwestionują jego struktur instytucjonalnych, lecz je uzupełniają. Duch Święty działa w Kościele od Wieczernika Pięćdziesiątnicy, rozdzielając charyzmaty w celu ubogacania Mistycznego Ciała Chrystusa w zbawczej misji Jezusa Chrystusa. Jednym z owoców Jego daru jest międzynarodowy Ruch Focolari¹ powstały w 1943 roku w Trydencie, we Włoszech, zatwierdzony w 1962 roku przez papieża Jana XXIII jako publiczne stowarzyszenie wiernych o nazwie

¹ Movimento dei Focolari, Ruch Focolari – nazwa pochodzi od włoskiego słowa *focolare* – ognisko domowe.